

Århusstenen 6 (DR 68). Den sistnämnda »bär på ena sidan överst ett par för Mammenstilen karakteristiska motiv: två kopplade snäckor och över dem ett träd med dubbel stam. Ena stammen slutar emellertid i ett djurhuvud i den nya stilen. Nedtill äro skriftbanden avslutade med små snäckor. I svensk utformning möta vi samma mönster på den närkingska stenen ... vid Urvalla. Av Aarhusstenens tre skriftband återfinnas å den senare endast de två yttersta som ram kring ett dekorerat mittfält. De avslutande snäckorna ha ersatts genom omböjning av banden i deras fulla bredd, troligen under inflytande från ... spiralornamentiken. Vidare ha bandändarna utformats till fram- och bakdelar av djur. Det krönande trädmönstret med sitt djurhuvud på ena stammen finns kvar som på Aarhusstenen, men är förrikat genom ytterligare slingringar av stammarna. Skriftbanden sammanhållas i ömse ändrar av kringlor eller löpknutar; överst är en liknande men rikare knut insatt mellan trädstammarna.»

Redan av Lindqvists beskrivning av Urvallastenens ornamentik torde framgå, att överensstämmelserna med Århusstenen ej är särskilt påfallande.

Sune Lindqvist förfäktar i *Den helige Eskils biskopsdöme* den uppfattningen, att en västgötsk runsten (Vg 181) »och en liten grupp runstenar i Glanshammars härad» ... »med fördel kunna uppfattas som repliker av ... gavelmönstret [på Eskilstunakistan], omtolkat efter den svenska ornamentikens lagar». Han framhåller om Nä 32 vidare: »De två sins emellan likartade ristningarna å ett block nära vägskälet vid Ramstigen ... äga också anspråk på intresse i detta sammanhang. Under ungefärligen samma slingmotiv, som redan tillsatts å [Nastasten], och här tydligt visar sig vara så att säga kopierat efter Eskilstunamonumentet ..., är anbrakt ett annat, som saknar naturligt sammanhang med det förra och tydligen komponerats för en lig-gande sten (en gravkistas lockhäll), men applicerad på en vertikal yta ger det ena ramdjuret en synnerligen onaturlig ställning» (a. a. s. 87 f.).

Vad man kan konstatera är, att Urvallastenens ristare har en personlig stil och att han är en av Närke få konstnärligt framstående ristare.

Nä 32 liknar Nä 26 i huggningsteknik, ornamentik, i bruket av ordskillnadstecken, i runformer och stavningar. Det är därför mycket möjligt, att dessa stenar har utförts av samme skicklige ristare.

33. Rinkaby kyrka. Nu i Statens historiska museum.

Pl. 18.

Litteratur: H. Hofberg, Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet under år 1867, s. 1 f. (ATA), Reseberättelse 1868 (ATA), Nerikes gamla minnen (1868), s. 152 f., Nerikes Fornlemningar 1, 1868, s. 120 (ATA); Örebro läns fornminnesföreningens verksamhet 1856–1888 (1888), s. 20 f.; J. Roosval, Dopfuntar i Statens historiska museum (1917), s. 21 f., Die Steinmeister Gotlands (1918), s. 219 f.; J. L. Saxon, Närke kyrkor i ord och bild (1928), s. 480 f.; S. B. F. Jansson, Runinskrifterna i Närke (i: Från bergslag och bondebygd 1952), s. 27 f.; Sveriges kyrkor, Närke bd 1, h. 3 (1961), s. 592 f.

Äldre avbildningar: Hofberg, teckning i Nerikes Fornlemningar 1, återgiven i Nerikes gamla minnen (1868); G. Lindberg, teckning (ATA), återgiven i Roosval, Dopfuntar (1917) och i Die Steinmeister Gotlands, s. 221; N. Lagergren, foto 1959 i Sveriges kyrkor, Närke bd 1, s. 592 och 593.

På Rinkaby kyrkogård upptäcktes år 1867 en romansk dopfunt, som på en upphöjd list runt övre kanten visade sig ha en inskrift med runor och runliknande tecken.¹ Dopfunten påträffades av Herman Hofberg. I sin redogörelse till Vitterhetsakademien för »Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet under år 1867» uppger han bl. a., att två runfynd hade gjorts under sommaren. Det ena

¹ »Den äldsta stenkyrkoanläggningen i Rinkaby torde — i analogi med grannkyrkorna Glanshammar och Lillkyrka — kunna föras tillbaka till 1100-talets senare hälft, en datering, som vinner visst stöd i förekomsten av en romansk dopfunt från denna tid» (*Sveriges kyrkor, Närke* bd 1, h. 3, 1961, s. 560). Jfr a. a. bd 1: 6, 1972, s. 878: »Rinkaby kyrka ... började byggas på 1100-talet och utvidgades mot söder och öster omkring 1300.»

Fig. 83. Nä 33. Rinkaby sn, kyrkan. Efter teckning av H. Hofberg i Nerikes Fornlemningar 1868.

var ett runstensfragment från Kumla by i Hovsta socken [Nä 18], det andra »en Dopfunten, från den äldsta kristna tiden i Nerike, som under en på sommaren af Sekreteraren företagen resa genom östra och norra Nerikes socknar, upptäcktes på Ringkarleby kyrkogård, der han i långliga tider legat, till hälften nedsjunken i jorden, öfverhöjd af löf, ris och andra afskräden. Detta i konsthistoriskt hänseende ganska märkliga fynd, som genom sin kring kanten anbragta runinskrift och öfriga sirater, häntyder på den äldre medeltiden, har på framställning af Föreningens Sekreterare blifvit af Ringkarleby församling öfverlemnad till Statens historiska museum, der han nu finnes uppställd, såsom den värdefullaste af de få fornsaker, som detta museum eger ifrån Nerike.» I ett brev till Djurklou den 27/11 1867 tackade riksantikvarie Bror Emil Hildebrand för Rinkabyfunten: »Dopfunten från Ringkarleby är mycket intressant och hederligt gammal, sannolikt från 12te århundradet.»

Funten, som för närvarande är deponerad i Örebro läns museum, har inv.n.r SHM 3767.

Grågrön urkalksten. Funtens fot saknas. Cuppan, som har uttömningshål, är 57 cm hög, den yttre diametern är 73–77 cm, den inre 48 cm. Skålen är 26 cm djup. Upptill, runt övre kanten, har cuppan en slät, upphöjd list; nedtill begränsas cuppan av ett ornerat band, en s. k. repstav. På den övre listen finns en inskrift, bestående av ett trettiotal runliknande tecken. De är ristade med smala, ofta grunda linjer. Tecknen, som i regel har nästan samma höjd som listen, är 6–7 cm höga. Inskriften har varit omkring 250 cm lång. Den är på många ställen svårt skadad. På ett ställe är kantlisten helt bortslagen på ett 50 cm långt stycke. (Denna stora skada är troligen orsak till att dopfunten ansågs obrukbar och avlägsnades från kyrkan.)

I ristningsytan finns talrika små punktlika fördjupningar; de allra flesta är av allt att döma naturliga. Om man återger »inskriften» med början vid den stora skadan och fortsätter åt höger runt cuppan, får ristningen följande utseende:

ſſ... 1 K1... '1... Ʒ Ʒ ſſ... 1 ʒ ſſ... ʒ 1... ʒ 1 ʒ ʒ ſſ ſſ 1 ſſ... Ʒ 1 ſſ 1 ſſ... ʒ Ʒ ſſ 1 ſſ...

»Inskriften» på Rinkabyfunten kan ej tolkas. Detta beror uppenbarligen icke på att ristningen är så svårt skadad att den numera ej kan läsas i sin helhet. Det verkliga förhållandet är, att inskriften — i likhet med t. ex. Nä 17 och 19 — saknar språklig innebörd. Den är ristad av en man som ej har behärskat runkonsten. Jfr t. ex. inskriften på Broddarpfunten och på Fivleredsklockan (*Västergötlands runinskrifter*, 1970, s. 468, 471 f.; se även a. a. s. 415). Man kan förmoda, att Rinkabyristaren har sett dopfuntar prydda med runor, och

Fig. 84. Nä 33. Rinkaby sn, kyrkan. Efter teckning av G. Lindberg.

att han har velat åstadkomma något liknande. Han har ristat sina tecken på den släta listen kring cuppens övre kant som en i hans tycke passande utsmyckning. Tecknen kan med andra ord ha gjort samma tjänst som ornamentet, repstaven, runt cuppens nedre kant. Möjligen har ristaren i sina runliknande tecken på dopfunten inlagt en magisk innebörd, ett skydd mot onda makter. Tecken av likartad typ förekommer flerstädes, bl. a. på amuletter. Om ristningen på en sådan — Alshusamulletten (NIyR 548) — skriver Magnus Olsen: »Nettop tegn som lignet runer, men ikke var virkelige runer, kunde gjøre god fyllest for sig. Tegnene var utolkelige, og skadevesenet som de var beregnet på, skulde ikke kunne ta sitt øie fra dem.» Detta kan ha gällt också för tecknen på Rinkabydopfunten, där två djävulska odjur är avbildade under inskriften.

Det förefaller troligt, att »inskriften» har tillhört dopfunten från början, alltså tillkommit vid samma tid som figurframställningen på cuppens centrala del. Dessa bilder, huggna i relief, är av stort intresse.

Rinkabyfundens figurala utsmyckning beskrivs av Herman Hofberg strax efter det att han hade hittat funten på kyrkogården. I *Nerikes gamla minnen* (1868) skriver han — i kapitlet »Qvarlevor af medeltidens kyrkliga konst» — att alla Närkes dopfuntar, med undantag av Rinkabyfunten, har »temligen enkla former. De konstrika prydnader, som man annorstädes finner på dopfuntar från medeltiden; saknas på de flesta här alldeles.» Hofberg konstaterar, att Rinkabyfunten »är i antiqvariskt hänseende af högt värde. På ena sidan af funten, som är af granit och groft huggen, synas tvenne vilddjur, af hvilka det ena är i färd med att sluka en menniska, och det andra, som det synes, att sönderbita ett människoben; måhända en bildlig framställning af den andliga och lekamliga döden. Emellan de begge djuren reser sig ett träd, som uppspirar från tre rötter, men med endast ett blad. På funtens motsatta sida är en konstig slinga, som formerar två valknutar. Kring funtskålens öfra kant synas svaga spår efter en inskrift med runor, af hvilken dock blott enstaka mynder kunna urskiljas.»

Johnny Roosvals beskrivning av Rinkabyfunten lyder: »Ornerad, mellan en övre list med otydlig, otydd runinskrift och en nedre repstav, med figurer och ornament i flackrelief, nämligen: Ett träd med ett murgrönsartat och flera lancettliknande blad, vars bas omgives av ett koppel; ett fyrfota odjur, som till hälften svalt en naken människa, närmar sig trädet från vänster och vidrör redan ett blad. Från höger framgalopperar ett liknande odjur mot trädet; resten utfylles av ett bandformigt ornament, grenande sig i spiralformigt böjda rankor, åt höger mynnande i två drakhuvuden — dock på grund av skada på stenen mycket otydligt. Relieferna framställa symboliskt de diaboliska makternas anlopp mot människan» (*Dopfuntar i Statens historiska museum*, 1917, s. 21).

Rinkabyfunten dateras av Roosval till 1100-talet, närmare bestämt till tiden mellan 1140 och 1175; i *Die Steinmeister Gotlands* (1918) s. 219 f. skriver Roosval:

»Wie der Bolum-Typus eine Art Übergang zwischen den reinen Vierseitern und den Kelchen ist, so existiert auch ein Zwischenglied zwischen den Zylindern und den Kelchen: die Cuppa rundet sich an der untern Kante; der so eingezogene Boden stützt sich auf einen profilierten Fuss. Hieher gehören *Befvesjö*, *Länghem* und *Ringkarleby*. Sie weichen dadurch von dem echten und altertümlichsten Cylindertypus ab, haben aber auf der andern Seite durch das hohe Mass der Cuppa und den archaischen Charakter des Schmuckes grosse Verwandtschaft mit Ottrava und Ving. In ihrem Schmuck zeigt sich neben dem geometrischen Ornament (Zick-Zacks, Spiralen, Stäben, Seilen) auch vegetabilisches, obwohl noch mit starker geometrischer Haltung. Da die Entwicklung im ganzen von der unorganischen zum organischen Ornamentik tendiert, scheinen diese Taufen ein jüngeres Stadium zu sein als die Mehrzahl der reinen Zylinder, die oben genannt wurden. Die Bilderwelt konzentriert sich auf Drachenstreite und an einen Baum beissende Drachen, Symbole für den Angriff des Bösen, bekannt aus der Psalterillustration des 12. Jahrhunderts... Die Zeit dieser Gruppe liegt ... wahrscheinlich ca. 1140–75.»

34. Nasta, Rinkaby sn.

Pl. 20.

Litteratur: B 768, L 1030. J. Bureus, F a 12 (»Sumlen«), bl. 791; J. Hadorph, Memorial för Karl XI:s eriksgata 1673 (i: Handlingar angående Antikvitetskollegiet 2, RA), Beskrifning öfver Carl XI:s Resa i Sverige 1673 (F f 5); Ransakningarna 1683 (tryckt i Ransakningar efter antikviteter, bd 2, h. 1, 1969, s. 177); J. Peringskiöld, Monumenta 6; Palmskiöldska

Fig. 85. Nä 34. Rinkaby sn, Nasta. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 768).

Fig. 86. Nä 34. Rinkaby sn, Nasta. Efter uppteckning och tolkning i Peringskiölds Monumenta.

